

כתיבת פסוקים - משה מברכה...
 כתיבת פסוקים היא תורה של פסוקים המבטאים את חשיבתו של משה רבינו...
 פסוקים רבים הם תוצאה ישירה של חשיבתו של משה...
 פסוקים רבים נכתבו על ידי משה רבינו...
 פסוקים רבים נכתבו על ידי משה רבינו...
 פסוקים רבים נכתבו על ידי משה רבינו...

מראי מקומות לעיון בדף היומי

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
 מיסודה של עמותת "משולי עריכות"
 רחוב שאגת אריה 25 / 17
 קרית ספר 71919 מודיעין עילית
 ארץ ישראל

גליון מספר 363

הונצח ע"י בנים הנה"נ
 הר"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לונדון

לענין הר"ר צבי בת"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ז"ל

בס"ד, יד תשרי התשע"א.

מסכת עבודה זרה דף לט – דף מה

(ד) גמ', והאי דג טמא כיון דלית ליה חוט השדרה וכו'. עיין מה שכתבנו לקמן מ. אות ב.

(ה) גמ', האי חמרא דימא שרי תורא דימא אסיר. כתב בחידושי החתם סופר (השלם), דתרווייהו אין להם סימנים הנמצאים בנקל, ומוצאים בהם קשקשים על ידי עיון רב, וקובלו חז"ל דל"חמרא דימא" יש קשקשים שאפשר לסמוך עליהם, אבל לתורא דימא אין קשקשים שאפשר לסמוך עליהם. וכן כתב הראב"י (סימן אלף ס"ו), דהיתה קבלה בידם דחמרא דימא שרי. והפרי מגדים (יור"ד סימן פג שפתי דעת סק"ג) כתב, דלתורא דימא יש קשקשים, אלא דאין לו סנפירים, וסלקא דעתין דכיון דאיכא כללא דכל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, נימא דהרגלים הם במקום סנפירים, קמשמע לן דהאי כללא לא נאמר אלא גבי דגים ולא בחיות שבים, וכמו שכתב המערני יו"ט (על הרא"ש חולין פרק ג, ח, ה). אבל הפרי חדש (שם סק"ד) כתב, דלגבי חיות שבים, נמי איכא להאי כללא.

(ו) תוס' ד"ה וסימניך, בסוה"ד, והוא עו של ים כדאמר ב' הפרה הנהיג בעיזא ושיבוטא מאי. וכן כתב היד רמה (סנהדרין נט:), דעיזא דימא הוא, ולהכי קא מיבעיא ליה אי הוי כלאים בהדי עיזא דיבשה או לא. אלא דכתב, דאפשר דאף בשאר מיני דגים מיבעי ליה, אי הוו כלאים בהדי בהמה וחיה או לא. [ולפי זה אין ראייה דשיבוטא הוא עיזא דימא]. והקשה התורת חיים, הא אמרינן התם בהדיא דהספק, כיון דעיזא לא נחית למיאי, ושיבוטא לא סליק ליבשא, לאו כלום עביד או לא, אבל בלא האי סברא זו הוי כלאים כיון דהוו תרי מיני.

(ז) גמ', וסימניך קברי עובדי כוכבים. פירש תוספות ר"י מבירינא, (לפי שיטת רש"י), דג ששמו קבר אינו אלא לגוים. אבל רבינו חננאל פירש, דהסימן, דקברי עובדי כוכבים טמאין.

(ח) גמ', שמעיה לזהו גברא דהוה קרי ליה באטי וכו'. פירש רש"י ד"ה שמעיה, דקרי לזהו מינא, באטי. אבל תוספות חכמי אנגליה כתבו, דאין לגרוס "דהוי קרי ליה", דאם כן מה היה צריך לומר דשמע מיניה דהוה טמא, הא פשיטא דטמא, אלא דגרס "דהוי קרי באטי", ופירש, דשמע גברא במתא דקרי לחבריה באטי, ואמר, כיון דבשעה שבא זאת

דף לט ע"א
 (א) גמ', ומפני מה אסורה מפני שערבונה עולה עמה. הבית יוסף (יורה דעה סימן פג סק"ט-י) והלבוש (שם, א) הביאו האי דינא דחילק אסור, בסתמא, ולא כתבו דרק הניקה מן העובד כוכבים אסור. וכן כתב הרש"ש (סוכה יח.), דמשמעות אביו להלן דצחנתא דבב נהרא שריא, משמע דשאר מקומות אסור לגמרי. אבל הקשה, דבמתניתין לעיל (לה:) תני לה בהדי דברים האסורים של עובדי כוכבים.

(ב) גמ', אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן וכו', הרי זה מותר. כתב בחידושי החתם סופר (חולין סו.), דסלקא דעתין דצריך להמתין עד שיגדלו, אבל לאחר שגדלו פשיטא דמותר. וכן משמעות לשון הרמב"ם (פ"א ממאכלות אסורות הכ"ד), והרשב"א (בתורת הבית בית שלישי שער א.), דכתבו, דהרי זה מותר מעתה. והקשה החתם סופר, דתיפוק ליה דשרי מדין ד"כל היוצא מן הטהור טהור". ותיירץ, לפי מה שכתבו תוס' בנדה (נ:), ד"ה תרנגולתא, לגבי ביצים הנולדים מהנקבה דתרנגולתא דאגמא שהיא טהורה והזכר אסור, לפי שאין לו סימני טהרה ולא שרי מטעם "היוצא מן הטהור טהור" דכיון האם לא ילדה האפרוח. אלא ביצים הטילה לא אמרינן הכי, והכי נמי הכא, דהא דג טהור מטיל ביצים. [אמנם התוס' בחולין (סב:) ד"ה תרנגולתא כתבו, דגם בביצים אמרינן היוצא מן הטהור טהור].

(ג) תוס' ד"ה אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן, אומר ר"י דדריש אין לו עיין עליו כלומר עיין עליו אם יש לו עכשיו וכו'. התורת חיים כתב, דיש לו עכשיו ועתיד להשיר בשעה שעולה מן הים מותר, ילפינן לה בספרי (הובא ברש"י ויקרא יא, יב) מדכתיב "כל אשר אין לו סנפיר וקשקשת במים", דמה תלמוד לומר במים, דאף דרק במים יש לו סימני טהרה, מותר. וכתב בחידושי חתם סופר (חולין סו.), דאין ללמוד מ"עייין עליו", כדמצינו גבי ייבום דכתיב "ובן אין לו", ואם היה לו בן ומת בחייו, זקוקה לייבום. ואמנם הרשב"א (חולין סו.) והר"ן (שם כג.) מדפי הר"י (ף) כתבו הילפותא ד"עייין עליו", לגבי אין לו עכשיו ועתיד לגדל לאחר זמן. והיראים (עא) כתב, דטעמא, ד"אין לו" לגמרי משמע.

רש"י, דלא גרע ממתארח אצל העם הארץ דאינו נאמן, כדקתני במסכת **דמאי** (פ"ב מ"ב). וכתב הליקוטי הלכות, דמסתימת **הרמב"ם** (שם) משמע, דמפרש כפשוטו, כשהם תחת העם הארץ. וכתב, דעל כרחק מיירי בימים הראשונים קודם שנעשו מורגלין בבית העם הארץ. והוסיף, דלשיטתו, הראייה דמייתי ר"ש בן אלעזר הוא כפשטיה. ועיין עוד בדרך אמונה שם.

יג גמ', והיתה קושרת לו תפילין על ידו. כתב ההגהות מיימוניות (פ"א מציצית אות ט), דלא היתה קושרת ממש אלא מסייעת לו לקשרם, דאשה אינה יכולה להניח תפילין לאיש. עוד כתב, דאפשר דלא נאסר לאשה אלא תיקון הדבר כגון כתיבה ותיקון תפילין ולא הנחתן.

יד גמ', קשרי מוכס על ידו. ביאר הרש"ש, דהיינו בשבילו.

טו גמ', חלב בשר יין תכלת אסורין בחותם אחד. הקשו תוס' לעיל (לא). ד"ה דאמר, הא לעיל (שם) פסק רב כרבי אליעזר דדיין מותר בחותם אחד. ותירצו בשם רבינו תם, דהכא איירי בישראל חשוד. ודלא כמו שפירש רש"י (עמוד ב') ד"ה אסורין, דאיירי בעובד כוכבים. ולשיטת רש"י תירצו התוס', דהכא איירי במשגר ביד עובד כוכבים כמו שכתב רש"י, וכיון דאינו חוזר ורואה חותמו, בעינן ב' חותמות. עוד כתבו, דלעיל (כט:): דקתני דחומץ סגי בחותם אחד, ומשמע דביין בעינן ב' חותמות, איירי במשלה. [אמנם רש"י (שם) ד"ה ה"ג, כתב, דאיירי בפיקדון. ולכך צריך לומר כמו שכתב בחידושי הרמב"ם (הכא), דהכא רב הלכה למעשה אתא לאשמועינן, מה שאין כן לעיל (לא)]. והבדק הבית (ד, ב) כתב, דהכא רק אמר אליבא דרבנן, אף דסבירא ליה כרבי אליעזר.

טז תוס' ד"ה אמר רב, בתוה"ד, אבל חמפ"ג אינו אלא תערובת. כתב הר"ן (טז. מדפי הרי"ף), דפת, אף דאין איסורו משום תערובת, אלא משום חתנות, מכל מקום כל שאיסורו מדבריהם, אף על פי שאיסורו מגופו מותר בחותם אחד. וכן כתב המהרש"א. והביאור הגר"א (יור"ד קיח סק"ה) כתב, דמהאי טעמא גופיה מקילינן בחמפ"ג, דכיון דהוי תערובות לא הוי אלא איסור דרבנן.

יז בא"ד, שם. כתב המהרש"א, דאף על גב דאיסורא דחלב הוי משום תערובת, הא דחי ליה תלמודא ומפיק חלב.

יח בא"ד, אבל אין לומר הטעם משום יוקר שהרי מורייס דמיה יקרים מיין. כתב הב"ח (יור"ד קיח סק"א), דלא גרסו ברש"י כלפנינו, דטעמא דיין משם ניסוך, אלא משום דדמיו יקרים טרח ומזייף להחליפם. וכן כתבו התוספות רי"ד ותלמידי רבנו יונה בשם רש"י.

דף לט ע"ב

יט רש"י ד"ה אסורין, בתוה"ד, ועל היין לנסכו. כתב הב"ח (יור"ד קיח סק"א), דסבירא ליה לרש"י דלהחליף יין ביין אין הנאתו מרובה, ולא חיישינן אלא משום דחיבת ניסוך עליו. ועיין עוד תוס' (עמוד א') ד"ה אמר אב, ומה שכתבנו שם באות הקודמת.

כ גמ', אין לוקחין ימ"ח מח"ג בסוריא. הקשה התוספות רי"ד, אמאי לא תני נמי פת וכבשים וכל הנך דתנן במתניתין. וכתב בחידושי הרמב"ם,

לפניו הוה קרי באטי, שמע מינה דבר טמא הוא. וכן פירש הבה"ג (הלכות דגים).

ט גמ', מ"ט משום דמפסקי ליה בסכינא וכו'. שיטת תוס' לקמן (סח:): ד"ה אמר רבא, דשמנונית בעין אינו נפגם. וכן כתב בחידושי הרמב"ם בשם ר"י. אבל בשו"ת הרשב"א (ח"א, א, תצו) כתב, דשמנונית מועט שעל הסכין, נפגם אחר מעת לעת. והקשה הרמב"ם לשיטת תוס', למה ליה טעמא דחורפא דחילתיתא, תיפוק ליה דהוא גופיה נותן טעם לשבח. ותיריך בשם הרא"ה, דהכא סלקא דעתין, דשמנונית בחילתית, מפגם פגים, כיון שאין שומן נאות לו, ולכך הוצרך לומר דאין הדבר כן, דאגב חורפא דחילתיתא מחליא ליה שמנוניתא. וכעין זה כתב בחידושי הרמב"ם (חולין ח: הובא בר"ן הכא, יד. מדפי הרי"ף), אלא דכתב דאיירי הכא בסכין שאין עליה שמנונית, וכיון דסכין תשמישו תדיר חיישינן לבן יומו, ואפילו הכי אי לאו משום חורפא דחילתיתא, נפגם אפילו בבן יומו. והר"ן (יד. מדפי הרי"ף) כתב, דאין פירושו מחזור, דמאי שנא הכא מכל בליעה בת יומא שאינה נפגמת. ולכך פירש, דסכין נמי סתמו אינו בן יומו, ומשום הכי אי לאו משום חורפא דחילתית שרי. וכן כתב הרמב"ם בשם רבינו יונה, ולא אמרינן דאיכא שמנונית על הסכין, כיון דסתם חנוני מקנח סכיניו ואין בו איסור בעין והקשה, דאי איירי בסכין שאינו בן יומו, מאי מהני חורפא דחילתיתא, הא כשנפגם בעודו בלוע יצא מכלל איסור, והחורפא דחילתיתא הוי כמבשם נבילה סרוחה, ועוד, איך אפשר שהחילתית תעורר את הטעם הפגום.

י גמ', עבדיה דר' לוי וכו', מהו למיזבן מיניה וכו'. הקשה בחידושי הרמב"ם, אפילו אי דינו כעם הארץ, למה לא יקח, וכי נחשדו עמי הארץ בכל מה שאסרו חכמים לקנות מן הנכרים. וכתב, דהעבדים סתמן פרוצים הן וראוי לחוש להם בשל סופרים.

יא גמ', וכן חצר שמוכרין בה תכלת הרי היא בחזקתה עד שתניפסל. ביאר בחידושי הרמב"ם בשם הרמ"ה, דאיירי בפונדק שמביאין מן העולם תכלת למכור שם, והורגלו תמיד למכור שם תכלת כשר, ולכך מעמידין בחזקתה. דאילו בחצר דעלמא, אם עדיין יושביה הראשונים עליה פשיטא דהויא בחזקתה, ואי דרים בה אחרים, אמאי הויא בחזקתה, וכי חצר גורמת.

יב גמ', אבל אשת חבר שנשאת לעם הארץ וכן בתו וכו', וכן עבדו וכו' אינן צריכין לקבל וכו'. פירש רש"י בבכורות (ל:): ד"ה אין, אם חזרו תחת יד חבר. מבואר בדבריו, דכשהם תחת עם הארץ, צריכין לקבל עליהן דברי חברות. וביאר בלקוטי הלכות (שם), דהיינו משום דכשהן תחת עם הארץ בודאי נעשים מורגלים כמנהגו, כדאיתא בתוספתא דדמאי (פ"ב ה"ב), דבנו של חבר או עבדו של חבר שהיו למודין אצל עם הארץ צריכין לקבל, ור' יהודה סבר דאף בכהאי גוונא צריכין אחר כך לקבל מחדש, דנעשו מורגלין אצל עם הארץ. ולפי זה, בימים הראשונים קודם שנעשו מורגלין בבית העם הארץ, מודה רש"י דאינן צריכין לקבל. אבל הדרך אמונה (פ"י ממעשרות ה"ג בביאור ההלכה ד"ה ובת) כתב, דסברת

ותירץ, על פי מה שכתב (הובא להלן באות ה), דאביי סבירא ליה דנחלקו אף בגופן, ואם כן אתי שפיר, דאביי הוא דאמר לעיל (לט). דצחנתא דבב נהרא שריא. ובחידושי הרא"ה כתב, דטעמא דרב הונא, דחיישנין דלמא אתי לאחלופי, כיון דאין כל הדג שלם לפניו.

ג) גמ', מתיב רב עוקבא בר חמא וברגים כל שיש בו סנפיר וקשקשת. הקשה התורת חיים, אמאי לא מותיב אגופא דברייתא דקתני "כל שראש ושרדה ניכר". ולשיטת תוס' ד"ה וברגים אתי שפיר, דכתבו דמשרדה לא פריך, ולא פריך אלא למאן דאמר דאו ראש או שדרה, אבל למאן דאמר דתרווייהו בעי, לא פריך, דכיון דסימני גוואי לא קחשיב, איכא למימר דכוונת הברייתא דתרווייהו בעינן ולא קשה מידי. והלחם סתרים תירץ, (על פי מה שכתב רש"י ד"ה וברגים), דאברייתא לא קשיא דאפשר דפליגא אמתניתין, ואין הלכה כמותה, אבל ארב הונא ורב נחמן קשיא דכיון דהלכה כסתם משנה, אמאי הווקקו לחלוק בפירושא דברייתא.

ד) תוס' ד"ה וברגים, בתוה"ד, ותימה דא"כ כי משני וכו', ומה תירץ אליבא דמ"ד או ראשו או שדרו וכו'. תירץ הרא"ש (סימן מא), דהתלמוד קיצר והביא ארא ופלמודא הידועים להם, דדמו רישיהו לטמאים, אבל הוא הדין דאיכא נמי דג טהור דדמי לטמאים בשדרה.

ה) בסוה"ד, לכך נראה דמשרדה לא פריך מידי וכו'. הקשה הפלתי (יור"ד פג סק"ב, וכן בספרו דעת יהונתן הכא), דלפי זה כל הקושיא לרב נחמן דאמר או ראש או שדרה, דלרב הונא דבעינן תרווייהו, לא קשיא מידי, דראש לבדו לא מהני להתיר הדג, ומאי קשיא, הא אמר עולא להלן דבגופן כולי עלמא מודו דבעינן ראש ושרדה. וכתב, דצריך לומר, דאביי דלא תירץ כן סבירא ליה דאף בגופן פליגי.

ו) גמ', כי תניא הניא בארא ופלמודא דדמו וכו'. כתב הרא"ש (סימן מא), דמכל מקום היכא דמכיר ראש ושרדה, לא חיישנין שמא יש בהן ממין דגים טמאים שאין ידועין לנו, דהנהו לא שכיחי בינינו. וביארו בהגהות הב"ח (על הרא"ש אות א) והפלפולא חריפתא (אות נ) דעתו, דהיינו דוקא בחתיכות מלוחים, דאיכא למיתלי שקודם המליחה השירו הקליפות בידיים, אבל אם ראינו אותו כשאינו מלוח ולא היה בו קשקשים, לא סמכינן אראש ושרדה לתלות דנשרו בעליתו.

ז) גמ', מחלוקת לטבל בצירין אבל בגופן דברי הכל אסור. צריך ביאור, לפי מה שכתבנו לעיל (אות ב') בשם הר"ן והריטב"א, דטעמא דרב נחמן דשרי לפי שאין בטמאין לא עגול ולא חוט השדרה, אם כן מאי טעמא דבגופן אסור. וצריך לומר כמו שכתבנו שם בשם הרא"ה דחיישנין דילמא אתי לאיחלופי. וצריך עיון. (ש.א.).

ח) תוס' ד"ה מחלוקת, וא"ת והא צירין נמי איסור דאורייתא וכו'. אמנם שיטת תוס' בחולין (צט): ד"ה שאני, דציר אינו אסור אלא מדרבנן, והוי אסמכתא בעלמא.

ט) גמ', ומי איכא דשרי כה"ג באתרא דשכיחי קלפי. פירש רש"י ד"ה ומי איכא, דיש לומר שמא דגים טהורים וטמאין יש, והקשקשים מן הטהורים באו. הקשו התוספות רי"ד והר"ן (יז. מדפי הרי"ף), לפי מה שכתב רש"י

דלחכי פרט ימ"ח ומח"ג, דדוקא דברים אלו נחשדו בהם שהיו רגילין ליקח אותן מן הגויים, אבל שאר דברים לא היו רגילין כל כך ליקח מן הגויים, ותולין כי מישראל לקחום.

כא) גמ', וכי משגר ליה ממאי דאכיל משדר ליה. ביאר בחידושי הריטב"א, דאף דהוי חנוני, ואיכא ברשותיה של גויים דובין לאחריניה, כיון דטרח לשדורי ליה דורון, בהיתרא טרח ולא מספי ליה איסורא, כיון דאיהו לא אכיל איסורא.

כב) גמ', מלח סלקונדרית שחורה אסורה וכו', לדברי האומר לבנה אסורה וכו'. כתב בחידושי הראב"ד, דנראה דלא פליגי, אלא מר כי אתריה ומר כי אתריה. באתריה דמר היה מנהגם בכך, הלכך כהאי גוונא אסור ואידך שרי, וכן איפכא, ורבי חנינא בן גמליאל דחוי באתריה דבזו וזו מערבין בה, חייש לתרווייהו.

כג) מתני', אף על פי שמנטפין אין בהם משום הכשר משקה. כתב בחידושי הריטב"א, דהכי גריס רש"י, וכתב לפרש בשמו דחדא קתני, דהיינו שאין המשקה היוצא מהן מכשיר, כיון דלאכילה בעי להו, לא ניחא ליה ביה והולך לאיבוד. אבל כתב, דהעיקר כגירסת הראב"ד "נאין בהן" בוא"ו, ותרתי קתני, שאף על פי שמנטפות לא חיישנין שמא זילף עליהן יין. ואשמועינן אגב אורחין, שאין במשקה הזה משום הכשר משקה. וכן גירסת הר"ן (טז. מדפי הרי"ף), וביאר, דהרבנותא, דלא חיישנין שמא שראום ביין נסך, ועוד, שאין תורת יין על היוצא מהן ליאסר במגע עובד כוכבים. אמנם בפסקי הרי"ד גרס "אין", ואפילו הכי פירש דתרתני קמשמע לן.

כד) מתני', וכבשין שאין רכזן לתת לתוכן יין וחומץ. ביאר הר"ן (טז. מדפי הרי"ף), דאשמועינן דלא גזרינן אלא בדרכזן.

כה) גמ', אי דליכא דבר טמא בעדרו פשיטא. כתבו תוס' ד"ה אי דליכא, דהיינו דווקא ביושב בצד עדרו, דבלאו הכי איכא למיחש לגילוי. והפרי חדש (יור"ד קטו, ו) כתב, דחיישנין שמא יביא חלב ממקום טמא. אמנם דעת בני רומי שהשיבו לשר שלום גאון (הובא בשערי דודא פ"ב), דכוונת הגמ', דאי ליכא דבר טמא, אין צריך לישב בצד עדרו.

דף מ' ע"א

א) תוס' ד"ה כאן, בתוה"ד, לכך היה מפרש הר"ר אפרים וכו', אבל בסתומות צריך שתים. התוספות הרא"ש הקשה לפירוש זה, אמאי בעינן שתים בסתומות, וכי אחת דרכה להיות גדילה בציר ולא שתים.

ב) גמ', רב הונא אמר עד שתהא ראש ושרדה ניכר רב נחמן אמר או ראש או שדרה. ביארו הר"ן (טז. מדפי הרי"ף) והריטב"א בחידושו, דסברת רב הונא, דאיכא דגים טמאים שראשם עגול, או שיש להם חוט השדרה, אבל אין בהן שיהיו שני סימנין הללו. ורב נחמן סבר, שאין בטמאין לא ראש עגול ולא חוט השדרה. וכתב הר"ן, דלפי זה, הא דאמרינן לעיל (לט). דלדג טמא אין חוט השדרה, כרב נחמן אתיא. והקשה הפלתי (יור"ד פג סק"ב), הא אמר עולא להלן דבגופן לכולי עלמא בעינן ראש ושרדה.

ועיין נמי ברבינו חננאל.

(יח) גמ', פעם א' חש רבי במעיו וכו'. כתב בחידושי הריטב"א, דהוי חולי שאין בו סכנה. והוסיף, דשמעינן מינה דחולי שאין בו סכנה אסור להתרפאות באיסורין של דבריהן כדרך הנאתן. ואף דשלא כדרך הנאתן מותר אפילו באיסורין של תורה, דאין בזה אלא איסור דרבנן, אפילו הכי לא חילקו בכדרך הנאתן בין איסורין של תורה לאיסורין דרבנן.

(יט) גמ', של ע' שנה. כתב בחידושי הראב"ד, דבדוקא נקט ליה, לומר דהוי מן האוצר ולכך שרי, אבל שלא מן האוצר חיישינן שמא עירב בו יין.

(כ) גמ', שמסר עולמו לשומרים. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דנקט בהאי לישנא, משום שהיה אותו יין שבא לרפואה שמור כל כך ביד הגוי שבעים שנה. עוד ביאר, לפי שכשברא הקדוש ברוך הוא את האדם והניחו בגן עדן לא השליט אותו בעל פירות הגן, אלא מינה אותו שומר, כמו שנאמר "ויניחהו וכו' לעבדה ולשמרה", אבל כשנטרד מגן עדן השליט אותו בכל, ובירך, על שמסר עולמו שמחוץ לגן עדן לאותן שהיו שם שומרים להיות להם לכל צרכיהן. ובפירושו התפילות לר"י בן יקר (ח"ב עמוד ע) כתב, דיש בני אדם ששומרים יין ושכר כמה שנים, ורגילין לברך "ברוך שמסר עולמו לשומרים", עוד הוסיף, דלשון "שמירה", על שם יין המשומר בענביו, ונמצא שגם הקדוש ברוך הוא שומר דברי עדונים לחכמים.

פרק כל הצלמים

(כא) גמ', ור"מ דחייש למיעוטא גזר שאר מקומות אטו אותו מקום וכו'. ביאר בחידושי הרמב"ן, דהכי קאמר, דלרבי מאיר דחייש למיעוטא, כל המקומות שאין מנהגם ידוע אסורים מעיקר הדין, כיון דחיישינן למיעוטא, וחיישינן שמא נוהגים הן כמנהג מקומו של רבי מאיר, וכיון שרוב העולם אין מנהגם ידוע ואסורין מעיקר הדין, גזר רבי מאיר אף במקום שידוע לנו שאין עובדין אותו, אטו רובא דעלמא. אבל הר"ן (יז). מדפי הרי"ף) כתב, דלפי זה לא ניחא לישנא ד"גזר שאר מקומות אטו אותו מקום". עוד הקשה, מאי טעמא בכל מקום שאין מנהגו ידוע אסור לרבי מאיר מדינא, אמאי ניחוש להכי משום מקומו של רבי מאיר. ועוד, דאפילו אי נימא דהוי מיעוטא, מכל מקום הוי רובא דאיתיה קמן, ומודה רבי מאיר ברובא דאיתיה קמן, דכיון שהוא רוב וידוע לפנינו, חשוב לבטל את המיעוט ולעשותו כמי שאינו. ולכך פירש, דודאי מן הדין כל המקומות שבעולם מותרין, אלא כיון דרבי מאיר בעלמא חייש למיעוטא, ולא סבירא ליה דמיעוטא כמאן דליתיה, גזר שאר המקומות, כדי שלא יבואו להיכשל במקומו.

(כב) רש"י ד"ה אנדרטי, בתוה"ד, והתם קאמר רבי מאיר וכו'. וכן כתב רש"י בד"ה בעומדין בדעת ר' יוחנן, דקאי ארבי מאיר. וכתבו בחידושי הרמב"ן והר"ן (יז): מדפי הרי"ף, דנראה מדבריו, דהיינו אליבא דרבי

לעיל (לט). ד"ה צחנתא, דצחנתא היינו חילק, היכי שרי רב הונא בר חנינא ולא חשש לערבונה. וכתב הר"ן, דאפשר דההיא ארבא של חביות מלוחות היתה, וסבירא ליה שאין לחוש לתערובת טמאין, לפי שהטמא והטהור מקלקלין זה את זה, ולפיכך בשעת מליחה מפרישין הטמאים מתוכן. ולכאורה צריך עיון מהא דאיתא לעיל (לד): דחילק אומן מותר, ופירש רש"י (שם) ד"ה חילק, דהיינו משום דהאומן מבדיל את הטמאין שמקלקלין את כל הדגים, מה שאין כן הדיוט שאינו מבדיל. ולכאורה היינו נמי בלא מליחה. (ש.א.).] ובחידושי הראב"ד כתב, דרב הונא בר חנינא סבר דחילק אינו סולתנית.

(ג) גמ', קירבי דגים ועוברין אין נקחין אלא מן המומחה. כתב התוספות רי"ד, דיש לומר דפליג אדרבי אבהו דאמר לעיל (לט), דקירבי דגים ועוברין ניקחין מכל אדם. עוד כתב, דיש לומר דלא פליגי, דלא שרי רבי אבהו אלא בקיסרי שלא היו לוקחין אותן אלא מדגים טהורים, אבל שאר המקומות לוקחין אותן אף מדגים טמאים, הילכך אינן נקחין אלא מן המומחה.

(יא) גמ', אלא מן המומחה. כתבו בחידושי הרמב"ן, והר"ן (יז). מדפי הרי"ף, דנראה מדברי רש"י (עיין רש"י לקמן עמוד ב' ד"ה אלו), דמומחה היינו בקי בהן. והרמב"ן הוסיף, דצריך להיות נמי נאמן.

(יב) גמ', סמי מכאן עוברין. הקשה התוספות רי"ד, הא עינינו רואות דיש לדגים טמאים ביצים, והיכי פליגי בהא מילתא.

דף מ' ע"ב

(יג) גמ', משכחת לה בשלפוחא. ביאר המגיד משנה (פ"ג ממאכלות אסורות ה"כ), דממילא גם הקרבים טהורות, דדבוקין בשלפוחא ונכרין על ידה.

(יד) רש"י ד"ה אין, כשנימוחו העוברין קבעי לה. אמנם התוספות רי"ד כתב, דיש לומר דבקירבי דגים קמבעיא ליה, שאין יכול להכירן על ידי סימנים.

(טו) גמ', כיון דאמר אני מלחתים מותר. ביאר בחידושי הרמב"ן [לפי מה שכתב (לעיל אות יא) דמומחה היינו נאמן], דמירתת שמא יראוהו לבקי ויכיר בהם שהם טמאין, אבל לא אמר אנא מלחתינהו, מצי משתמיט ולומר דישאל אחר מוכרן לי בחזקת טהורין, והטעני.

(טז) רש"י ד"ה אלו דגים, בסוה"ד, דשמא לא בקי בהן. ביאר הפסקי הרי"ד, דדילמא טועה בהן כשאומר "אני מלחתים ומדגים טהורים היו", ובאמת אינו מכירם. ובתוספות ר"י מבירינא ביאר, דזימנן דסמיך על טעותו, ויסבור כי הם טהורים, ומשקר שמלחם.

(יז) גמ', וכן יין תפוחים של עובדי כוכבים הבאין מן האוצר ומן ההפתק ומן הסלולה. הרי"ף (יז): מדפי הרי"ף) והרא"ש (סימן מד) לא גרסי מן הסלולה אלא מן הספינה, דהא במתניתין (לעיל לט): קתני לגבי חגבין, דמן הסלולה אסורין. אמנם תוס' בחולין (סו). ד"ה במאי, גרסי בבירייתא דלעיל לגבי חגבים, במקום "מן הספינה מותרין", מן הסלולה מותרין.

בר"ה ה"ה, והא רבי מאיר חייש למיעוטי, ואם כן אי לאו טעמא דתוס', לא היינו תולין להקל, דאימור ישראל שברה, אבל השתא דאמרין דשברה ישראל לא שכיחא, איכא תרי רובי להקל, ואפילו רבי מאיר לא חייש. והמצפה איתן תירץ, דשמואל אזיל לשיטתו בזבחים (ע"ד), דבעבודה זרה, ספק ספיקא אסור.

ז) בא"ד, שם. בתלמידי רבינו יונה תירצו בשם ר"י, דאפילו תימא דישאל ביטלה, מבוטלת היא מן התורה, אלא דחכמים גורו בה כדאמרין לקמן (מב.), דדילמא מגבה לה והדר מבטלה, ומספק לא חשו לומר דישאל ביטלה.

ח) בא"ד, והיטב יש לידע שברים של צלמים מדלא נקטי מידי בידיהו ואסורין לר"מ וכו'. הקשה המהרש"א, הא כתבו התוס' לעיל (מ:): ד"ה ובאנדרטי, דהך סיפא דתבנית יד אתיא אפילו כרבנן. ותירץ, דנקטי רבי מאיר משום תירוץ הגמ', דאי נקט שברי עבודת כוכבים הוא אמינא דוקא תבנית וכו', ליכא אלא לרבי מאיר ובכרכים, אבל לרבנן בכפרים, צלמים נמי עבודת כוכבים הן, דהא ודאי למיפלחינהו עבדי להו.

ט) בא"ד, שם. הקשה הלחם סתרים, הא תינח תבנית יד, מדלא נקט מידי בידו, אבל תבנית רגל היאך יש לידע שהיא של צלם.

דף מא ע"ב

י) תוס' ד"ה בעומדין, בתוה"ד, לכך נראה לר"ת וכו'. כתב בחידושי הריטב"א, דלדינא שני הפירושים אמת. וכן כתב האור זרוע, דאף רבינו תם לא קשה ליה על רש"י כי אם אלישנא.

יא) גמ', רבי יוחנן אמר אסורה דהא לא בטלה רשב"ל אמר מותרת מסתמא בטולי מבטל לה וכו'. כתב בחידושי הרמב"ן (לקמן מב.), דרבי יוחנן סבר דאינה בטילה שמא יחזור ויתיכנה ויעשנה אחרת, וכן הביא מהירושלמי (פ"ג ה"ב). או שיעבוד לשבריה. וריש לקיש סבירא ליה שמבטלה. ולא חיישינן בסתמא שיחזור ויעשנה אחרת. אמנם החזון איש (סימן סא, ט) ביאר, דלכולי עלמא אין עיקר עבודתן לשברים, אלא דעדיין הם נוהגים בה כבוד, כיון שלשעבר היתה שלמה, ורבי יוחנן סבר דכבוד זה הוי קבלת אלהות, וריש לקיש סבר, דכיון דכל הכבוד מחמת מה שהיתה בעבר, אין כאן קבלת אלהות. ועיין עוד באות הבאה.

יב) גמ', שם. המשנה למלך (פ"ח מעבודה זרה הי"א) מסתפק בסברת רבי יוחנן, אי אסורה בודאי, דבודאי אינו מבטלה, או דאוסר מספק. ודנפק מינה לרבי מאיר בצלמים שנשתברו מאליהן, דאי טעמא דרבי יוחנן משום ספיקא, מותרין דהוי ספק ספיקא. ותמה עליו הגרע"א (בגליון הרמב"ם שם), דהדברים מפורשים בר"ן (יח. מדפי הרי"ף), דכתב דמותרין בכהאי גוונא. ועיין עוד מה שכתבנו לקמן (מב. אות יג). ובמגיה למשנה למלך כתב, דברש"י דמעילה (יד). ד"ה דלא ביטלה, משמע דהוי ספק, ומהשגות הראב"ד (פ"ז מעבודה זרה הי"ב) הוכיח, דלרבי יוחנן אסור בודאי.

יג) רש"י ד"ה ומקשי, ולרבי יוחנן דקאמר הכא מודה ר"מ וכו'.

מאיר, אבל לרבנן בין עומדין על פתח המדינה בין אין עומדין, הכל תלוי בשיש בידו מקל או צפור או כדור. אבל הרמב"ם (פ"ז מעכו"ם ה"ו), פסק כרבנן דבעינן שיהיה בידו מקל וכדומה, ואפילו הכי כתב דהיינו בעומדין על פתח המדינה.

דף מא ע"א

א) תוס' ד"ה אמר רבה, בתוה"ד, ועוד קשה הא דקאמר אבל של כרכים ד"ה לנוי עבדי להו משמע התם וכו'. כתב הלחם סתרים, דלגירסא דידן ניחא, דגרסינן "אבל בשל כרכים דברי הכל מותרין מאי טעמא לנוי עבדי להו", וקאי "דברי הכל" אמותרין, ולא "לנוי עבדי להו". וכן כתב התוספות שאנץ.

ב) בא"ד, לכך נראה וכו', ורבנן שרו בכל מקום וכו'. כתבו התוספות הרא"ש והמהרש"א, דלפי זה, הוי מצי למיפרך, דהוי ליה למיתני "וחכמים אומרים אינו נעבד", כדכתב רש"י לעיל (מ:): ד"ה מ"ט דרבנן. וכתב המהרש"א, דאפשר דהיינו הך דפריך "דכפרים ודאי למפלחינהו עבדי", מדלא פליגי רבנן בהא.

ג) גמ', תנא אפילו צרור אפילו קיסם וכו'. כתבו בתוספות ר"י מבירינא, דתנא קמא סבר, דכיון שנתנו בידו צרור או קיסם, לבותו בעלמא הוא דעבדי לה. ומכל מקום מספקא לרב אשי אפילו לרבן שמעון בן גמליאל, אם צואה הוי לבותו או לא.

ד) תוס' ד"ה אמר שמואל ואפילו שברי עבודת כוכבים מותרין, נראה לר"י כי שמואל שסובר שברי עבודת כוכבים מותרין אית ליה נמי עבודת כוכבים שנשתברה מאליה מותרת. אבל הרי"ף (יח. מדפי הרי"ף) פסק כשמואל וכו' יוחנן דנשתברה מאליה אסורא. והוכיח בחידושי הרמב"ן מדבריו דלא פליגי. וביאר, דאפילו אי עבודה זרה שנשתברה מאליה אסורה, מוצא שברי עבודה זרה מותר, דאמרין דגוי מיזהר והיר בעבודה זרה ומינטר לה עד דרתח עלה ומיתבר לה, ובחידושי הריטב"א הוסיף, דמילתא דלא שכיחא היא שתשבר מאליה. וכן כתב רש"י לקמן (מט:): ד"ה לא. [וצריך לומר כמו שכתבו תוס' להלן, דלא תלינן דישאל שברה, דאם כן לא היה מניחה שם אלא היה מבערה לגמרי מן העולם]. ועיין באות הבאה.

ה) בא"ד, שם. הקשו המהר"י בן לב והמשנה למלך (פ"ז מעכו"ם ה"ז), מנא להו לתוס' דשמואל סבירא ליה כריש לקיש דעבודה זרה שנשתברה מאליה מותרת, הא אפשר לומר דאסורה, ואפילו הכי שברי עבודה זרה מותרים, משום דתלינן דגוי שברה, כסברתם להלן, דאילו שברם ישראל לא היה מניחה שם אלא היה מבערם מן העולם. וכשיטת הרי"ף שהובא באות הקודמת. והניחו בצריך עיון.

ו) בא"ד, דטפי שכיח שבירת עובד כוכבים או נשתברה מאליה מששיברה ישראל. הקשה המשנה למלך (פ"ז מעכו"ם ה"ז), דתיפוק ליה דרוב שבירותיה הוו ביטול, משום דאיכא תרי צדדי להקל, דהיינו שברה גוי או נשתברה. ותירץ, דמתניתין אתיא כרבי מאיר, וכמו שכתבו התוס'.

דעבד להו מירוח בשדה בעי לעשר בלא ראיית פני הבית].

דף מב ע"א

(א) **גמ'**, **מציק**. פירש **רש"י** ד"ה **מציק**, גברא אלמא. ותוס' ד"ה **של מציק** כתבו, דבתוספתא גרס מוסק, ופירשו דהיינו מוסק בזיתים. וכתבו **תוס' ר"י מבירינא** (הכא) **והמהר"ם חלאוה (פסחים ט.)**, דלפירוש **רש"י** קשה, מה לנו ולרשעתו של אותו האיש, מה שאין כן לגירסא מוסק, קרי ליה הכי על שם אומנותו.

(ב) **גמ'**, **ובא כהן והציץ**. פירש **רש"י** ד"ה **כהן**, דהיה חכם ומורה הוראה. אבל **התוס' ד"ה ובא כהן** כתבו, דהיה שוטה, דאסור ליטמאות לנפלים. וכן כתב **רש"י נדה (טו:)** ד"ה **אם**, דהיה עם הארץ או קטן. וכתב **הערוך לנר (נדה שם)** ליישב פירוש **רש"י** הכא, דיש לומר דהיה הנפל קרובו שמצווה להטמא לו, וסבר דכלו לו חדשיו, ועיין עוד אות ד.

(ג) **תוס' ד"ה ובא כהן, בתוה"ד**, דאפילו לקרובים אינו מטמא וכו'. ביאר **המהר"ם**, דכוונתם, דאפילו אי נימא דהנפל לא היה של השפחה אלא של גבירתה, והיה כהן זה קרוב לנפל, אפילו הכי אסור להטמאות לנפלים. ועיין עוד אות ה.

(ד) **בא"ד**, שם. הוסיפו **התוס' בפסחים (ט.)** ד"ה **בשפחתו ובנדה (טו:)** ד"ה **ובא**, דאסור ליטמאות אלא לצורך המת לקוברו ולהביא ארון ותכריכין. אבל **הרמב"ן בתורת האדם (סוף ענין הכהנים)** דייק מלשון **אבל רבתי (ד', י-יא)**, שהכהן מטמא לקרובו גם שלא לצורך. והובא **ברא"ש (הלכות טומאה סימן ז')** בלי חולק.

(ה) **תוס' ד"ה לידע**, ושפחה מטמאה בלידה. אבל **תוס' בפסחים (ט.)** ד"ה **בשפחתו** כתבו, דמהכא אין להוכיח כן, דשמא של גבירתה היה. ועיין עוד **בתוס' ד"ה ובא כהן**, ומה שכתבנו שם באות ג. אבל **התוספות הרא"ש (פסחים ט.)** ונדה (טו:), כתב, דלא מסתבר לומר כן, דאם כן אמאי הזכיר השפחה. **והמהר"ם חלאוה (פסחים שם)** הכריח שולד שפחה היה, דאי אמרת שהגבירה הפילה והשפחה נטלתו והפילתו לבור, אם כן כבר ראתה אם הוא ולד או רוח, ואיך אמרינן להלן דהיה ספק ולד ספק רוח.

(ו) **תוס' ד"ה מפני**, איבעית אימא הבור רה"ר וכו'. כתבו **התוס' בפסחים (ט:)** ד"ה **ספק ונדה (טו:)** ד"ה **ספק**, דליכא לאוקמי ברשות הרבים, דאם כן אפילו בספיקא אחת[ספק נפל] טהור, ולא בעינן לטהר מטעם שחולדא וברדלס מצויין שם. וכתב **המהרש"א (הכא)** דתוס' דידן סברי, דצריך לומר, שחולדה וברדלס גרוהו, מפני נפלים שהיו מטילין בו כבר. והוסיף, דאף דאיירי בנבדק הבור כמו שכתבו **התוס' ד"ה שהטילה**, היינו משום דתלינן בגרירת חולדה. **ובחידושי רבינו דוד (פסחים שם)** ביאר, דאין להקשות דאי איירי ברשות הרבים, מאי מקשינן "דאין ספק מוציא מידי ודאי". משום דאי אין ספק מוציא מידי ודאי, לא מהני ספק טומאה ברשות הרבים לטהרו. וכן כתב **המהר"ם (הכא)**, דאי אין ספק מוציא מידי ודאי, לא מקרי ספק טומאה, אלא ודאי טומאה. וכן מבואר **במהרש"א (נדה שם)**. אמנם **התוספות הרא"ש (נדה שם)** כתב, דליכא

המהרש"א גורס, ולרבי יוחנן דמותיב מודה דל"מ וכו'. וביאר, דאף דר' יוחנן לא מוקי סתמא כרבי מאיר, מכל מקום מודה דהא דשברי צלמין מותרין כרבי מאיר נמי אתיא.

(יד) **גמ'**, **והתניא חבר שמת וכו'**. כתב **התוספות הרא"ש (פסחים ט.)** נדה (טו:), דלמאי דלא ידע טעמא דחזקת חבר, נקט "חבר שמת וכו'", משום דדוקא דכהאי גוונא הוי ספק הרגיל, דדרך חבר שמת או שהולך למדינת הים להודיע לבני ביתו אם הניח דבר שאינו מתוקן. [ובעינן ספק הרגיל, כמו שכתבו **תוס' ד"ה ואין**]. עוד כתב, דלעולם אף בעם הארץ הוי ספק הרגיל, דרוב עמי הארץ מעשרין הן, והא דנקט חבר, משום דכהאי גוונא אפילו הן בני יומן מותרין.

(טו) **תוס' ד"ה חזקה על חבר**, בירושלמי קאמר תפתר שמת בתוך היישוב. כתב **בהגהות היעב"ץ**, דהיינו לשינויא קמא אבל לשינויא דספק וספק לא בעינן לה. [אמנם לכאורה אף לשינויא דספק וספק בעינן להא דקתני דוקא חבר שמת, וכדפירשו **רש"י ד"ה דעבד ותוס' ד"ה ומכניסה**, דבלאו הכי חיישינן לאיסור דרבנן, דאסור לאכול קבע אף אם עבד כדרבי אושעיא (ש.א.)].

(טז) **גמ'**, **אפשר דעבד כדר' אושעיא דאמר מערים אדם על תבואתו וכו'**. הקשה **המהר"ם חלאוה (פסחים ט.)**, כיון דהוי חבר, היאך יערים על תבואתו להפקיעה ממעשרות, הא אמרינן **בברכות (לה:)**, דדורות האחרונים אינם כדורות הראשונים, דמכניסין פירותיהן דרך גגות וקרפיפות כדי לפוטמן ממעשר. ותירץ, דהתם שאני דאיירי בפירות דגונים ומפקיען לגמרי, אבל הכא במוץ דאכתי לא אדגן, ומצי לאיתויינהו לידי חיוב אי ימרחם, אין כאן הפקעה, אלא דהשתא חייש לבני ביתו דלמא אתו בה לידי תקלה. **והתוספות רי"ד (שם)** כתב, דבדורות האחרונים גם החברים היו מפקיעים מידי מעשר, כיון דכונתם שלא יבואו בהם לידי תקלה.

(יז) **גמ'**, **שם**. יסוד האיסור להערים כדי להפטר ממצוות איתא **בקיודשין (לג.)**, יכול יעצים עיניו וכו' (שלא יראה מי שצריך לעמוד בפניו), תלמוד לומר "ויראת", וביאר **הנחלת צבי (יור"ד רמ, ז)**, דאף דאינו עובר על מצוות קימה, אכתי עובר על ויראת כיון שמבטל המצוה. וכן כתב **בביאור הלכה (סימן קכח סעיף ד ד"ה אינם)** לענין כהנים שרוצים להפטר ממצוות ברכת כהנים, שמותר להם לצאת מבית הכנסת, דוקא אם הדבר קשה עליהם מחמת חולשה, דבלאו הכי יעברו על "ויראת". וכעין זה מצינו **בתוס' ברכות (לו:)** ד"ה **אמר רבא**, דהיה רגיל רבינו דוד ללבן פירורין במים כדי לאכלן בלא ברכת המזון, שלא יאחר למסור השיעור לבחורים. (ש.א.).

(יח) **[רש"י ד"ה דעבד, בסוה"ד]**, אבל אי הוי חזינן ליה דמרחינהו קודם שראו פני הבית וכו', לא נפקי תו מידי ודאי עד דמעשרינהו קמן. שיטת **רש"י להלן ד"ה ומכניסה**, דאפילו אי מירחו בשדה בעינן שיכניס דרך הפתח, אם כן לכאורה כוונת **רש"י** דחזינן דמרחינהו קודם שראו שהכניסם לביתו דרך הפתח. אמנם **בחידושי הריטב"א** כתב, דכל היכא

יא) **רש"י ד"ה כדרבא**, דלמא מגבה לה לכולה מרקוליס וכו'. כתב **התוספות ר"ד**, דאין נראה לפרש כן, דהיכי מצי מגבה לכל המרקוליס קודם שיסתרנו. ועוד, שהאבנים אינם מחוברות זה בזה, והיאך יגביהנו יחד בשלימות. ולכך פירש, דקני לה על ידי שיקנה מקומה בחזקה. עוד תירץ, דאף דלא בר מיגבה הוא, לא פלוג רבנן.

יב) **תוס' ד"ה כדרבא**, צ"ע בכלל הני ודקארי לה מאי קארי לה וכו'. כתבו **תוס' בשבת** (מג.) **ד"ה כופה**, שהמקשן רוצה לברר שמא יש לתרץ בכל מקום ומקום שינויי שפיר טפי. והחכמת מנוח (בבא מציעא כא:), כתב, דהמקשן בא להראות לתרצן, שדוחק זה צריך לסובלו בהרבה משניות. ובהגהות היעב"ץ כתב, דדרך התלמוד להגדיל תורה ולהאדירה.

יג) **תוס' ד"ה ספק, בתוה"ד**, וא"ת בספק נעבד נמי תקשי סיפא ישראל ודאי חתכו אסור וכו'. ביאר **הרש"ש**, דאיכא ספק ספיקא, שמא לא עבדום ושמא יבטלנה כשימצאנה חתוכה, כדמסקי לקמן.

דף מב ע"ב

יד) **גמ', כגון דאיייתי עצים מעלמא**. כתב **הבית יוסף** (יור"ד קמ"ב סק"ח), דנראה **מהרמב"ם** (פ"ז מעכו"ם הי"ב), דגם בדלא ידע להדיא דאתי מעלמא שרי, דהכי הוא סתמא דמילתא. אמנם דעת **הראב"ד**, דבעי לידע דאתי מעלמא.

טו) **רש"י ד"ה בביצים**, שצריכין לאילן וגזור בהו רבנן כעל אילן עצמו. ביאר **הב"ח** (יור"ד קמב סק"ח), דחיישינן דאי שרית לאתהנוי מינייהו, אתא לאיתהנוי מאילן גופיה.

טז) **מתני' ועליהם צורת חמה צורת לבנה**. כתב **הרמב"ם בפירוש המשניות**, דאין ביאורו שמצא עיגול ואמר זו השמש, או קשת של עיגול ואומר זו הירח, אלא שמצא צורה שמייחסים אותה העובדי כוכבים לשמש ולירח, ומייחסים צורת השמש לצורת מלך עם כתר יושב בעגלה. אבל **ביד החזקה** (פ"ז מעבודת כוכבים ה"ח) כתב בסתמא, המוצא כלים ועליהם צורת חמה או לבנה אסורין, וכתב **בספר הבתים** (הובא בריש ספר מעשה רקח, חידושים על הרמב"ם כתי"ג), דאפשר דחזר בו ממה שכתב בפירושו. אבל **השל"ה** (שער האותיות, קדושה כא) **והש"ך** (יור"ד קמא סק"ח) כתבו, דהרמב"ם ביד החזקה לא איירי בדין משנתינו, אלא באיסור לא תעשו וגו', כדקתני **לקמן** (מג.). וכתבו **המהר"ם והש"ך** (יור"ד קמא סק"ח), דלכך כיוון **רש"י ד"ה צורת חמה**, שכתב "מזל חמה".

יז) **מתני', יוליכם לים המלח**. ביארו **רבינו יהונתן מלוניל והנמוקי יוסף**, דבים המלח אין יד אדם שולטת, אבל בשאר נהרות שדרך ספינות לילך שם, חיישינן שמא ימצאם אדם ויהנה ממנו. וכן פירש **רש"י בפסחים** (כח.) **ד"ה ים המלח**, גבי ביעור חמץ. אבל **הט"ז** (או"ח תמה סק"א) כתב בדעת **הרמב"ם** (פ"ג מחמץ ומצה הי"א, לגבי ביעור חמץ), דהחילוק בין ים המלח לשאר ימים, דמי ים המלח חדים ומחתך החמץ במהרה, מה שאין כן שאר ימים.

יח) **תוס' ד"ה יוליכם, בתוה"ד**, ולפי פירושו לא דק דהא אוקי רבי מאיר

לאוקמי ברשות הרבים דאם כן מאי פריך. וכן כתב **הערוך לנר** (נדה שם) בדעת תוס' שם, ודלא כמהרש"א. והקהילות **יעקב** (סימן טו, י) כתב בשיטת תוס' הכא, דאזלי לשיטתם **לעיל** (לו:): **ד"ה הא הלכתא**, דהא דספק טומאה ברשות הרבים טהור, הוי מדין "חזקת טהרה" והכא ליכא חזקת טהרה. אבל **בתוספות ר"י מבירינא** כתב, דאיכא הכא חזקת טהרה לגברא ואי הוי איירי ברשות הרבים, לא הוי מקשי דאין ספק מוציא מידי ודאי.

יז) **גמ', וישאל אינו מבטל וכו', אמאי תהוי כעבודת כוכבים שנשתברה מאליה**. ביאר **בחידושי הרמב"ן**, דלריש לקיש, עבודה זרה ששברה ישראל מותרת, אף על פי שלא ידע הגוי בשבירתה. אבל בשם **הראב"ד** כתב, דלריש לקיש בעינן שהגוי ידע בשבירתה. והקשה עליו **הרמב"ן**, אם כן מאי מקשינן הכא, הא אינו ביטול עד שיראה הגוי בשבירתה.

יח) **רש"י ד"ה אלא, בסוה"ד**, דכל דבר הפקר כגון מציאה נקנית בהגבהה. שיטת **הב"ח** (או"ח תקפו סק"ה) כפשטות דברי **רש"י** הכא, דדוקא בעבודה זרה של הפקר, אם זכה בה ישראל, הוי עבודה זרה של ישראל, אבל אם יש בעלים, אף שנתכוין לזכות בה לא קנאה, והוי עבודה זרה של עכו"ם. אבל **המגן אברהם** (שם סק"ה), צויין **בגליון הש"ס** כתב דאפילו עבודה זרה של גוי, שהגביהה ישראל הוי עבודה זרה של ישראל, כיון דהישראל חייב באחריותו. וכתב, דכן איתא בסוגיין. וביאר **המחצית השקל** (שם), דמשמע כן, מדלא אמר רבא בפירוש "הכא במאי עסקינן בעבודה זרה של הפקר". והוסיף, דלפי זה צריך לומר, דכוונת **רש"י**, דכיון ד"הפקר" נקנה בהגבהה קנין גמור, היכא דאית ליה בעלים, נהי דלא קני קנין גמור, מכל מקום קונה אותו לענין להתחייב באונסין.

ט) **רש"י ד"ה מותרת**, שהרי ביטלו העובד כוכבים שסתר לגל. כתב **החזון יחזקאל** (פ"ז ה"ו), דלאו דוקא משום דסתר לגל, אלא כל אבן ואבן שנוטל כדי לחפות בהם דרכים, הוי ביטול, נוכדמוכח **מרש"י להלן ד"ה כדרבא**, שכתב דחיישינן דלמא מגבה לכולא מרקוליס, דאי יגביה אבן אבן הוי ביטול. והוסיף, דבנטילת אבנים לחפות בהם דרכים, הוי ביטול לכל המרקוליס, דומיא דשיפה עבודת כוכבים לצורכו, שהיא ושיפוייה מותרים. ולפי זה, הא דקתני "וחיפה בהם דרכים וכו'", לאו דוקא, ואמנם בתוספתא (שם) ליתא לתיבות אלו. אבל **ברמב"ם** (פ"ח מעכו"ם הי"ב) כתב להדיא, דצריך לחפות בהן דרכים. וכן כתב **המאירי**. וביאר, דהואיל ולאחר שחיפה הדרכים אין הדבר מוזמן להחזירם הוי ביטול. **ולקמן** (מט:), כתב, דאף שהתרנו שברי עבודה זרה, היינו דוקא עבודה זרה שאין דרכה להשתבר, אבל מרקוליס שהיא מדברים מפורדים אין פוזרן נקרא שבר.

י) **גמ', הכא נמי כדרבא**. הקשה **התוספות ר"י מבירינא**, מה יאמר אביי. וכתב, דשמא יש לומר, דאביי נמי סבירא ליה טעמיה דרבא, וטעמא דלעיל לא אמר כרבא, משום דמהא ליכא למשמע מינה. אבל **תוס' לקמן** (מד.). **ד"ה כאן** כתבו, דלאביי, ישראל מבטל עבודת כוכבים של עובד כוכבים.

דהעבודה זרה ראויה להתבטל, ויש מצוה בביטולה. עוד כתב, דכיון שרואה הנכרי שאין העבודת כוכבים מצילתו מן הישראל, הרי הוא מבטלה ברצון.

ז) **גמ', כדתניא לא יעשה אדם תבנית היכל אכסדרה תבנית אולם וכו'.** **הרמב"ם** (פ"ז מבית הבחירה ה"י) מייתי להאי דינא בהלכות מורא מקדש, וכתב **הרדב"ז**, דאיסור זה, מכלל מורא המקדש, שלא ישתמש בשרביטו של מלך. וכן דייק **במנחת חינוך** (מצוה לט, א) **מהרמב"ם** (שם), וביאר, דאף דאמרינן הכא, דטעם האיסור משום "לא תעשון אתי", היינו להוזה אמינא, דמוכח כן מכח הקושיא על רבן גמליאל מהא ד"לא תעשון אתי", אבל למסקנא מדריש על משמשין שבמדור עליון ותחתון. והוסיף, דהרמב"ם דקדק כן מהברייתות, דבברייתא הראשונה דלא יעשה בית וכו', לא מוזכר בברייתא לאו ד"לא תעשון", אבל בברייתות האחרות קתני "לא תעשון" וכו'. וכן הוכיח **המנחת חינוך** (רנד, ח) **מהחינוך** (שם ושם). וכן כתב **החשק שלמה** במשמעות הרי"ף (יח: מדפי הרי"ף) **והרא"ש** (סימן ה). אבל בשם **השאלות** (נו) הביא דגרס, תנו רבנן "לא תעשון אתי", לא יעשה אדם בית וכו'. וכן כתב **המאירי**, וכן כתב **החשק שלמה** בדעת **תוס' לקמן** (עמוד ב') **ד"ה לא אסרה**, שכתבו דכל תירוצים של אביי אמת.

ח) **גמ', שם.** כתב **בספר חסידים** (תתקלו), דאסור להשתמש להדיוט בבטויים שנכתבו כלפי הבורא יתב"ש, כגון "יהי כבוד ה' לעולם", "יהי כבוד אדוני לעולם", כדאמרינן הכא שלא יעשה אדם אולם וכו'. [עיין באות הקודמת]. אמנם **בתשובות מהרי" אלגאזי** (סימן טו ונדפס גם בסוף שו"ת **הסבא קדישא** ח"ג סימן ב) כתבו, דלחכמי ישראל מותר לכתוב כן, דהשוה הקדוש ברוך הוא כבודם לכבודו.

ט) **גמ', שם.** כתב **המאירי**, דהוא הדין בכל כלי המקדש, וכן מדויק מלשון **תוס' יומא** המובא באות יא. אבל **המנחת חינוך** (רנד, יג) כתב, דלא נאסר אלא דוקא באותן כלים דנתפרשה צורתן, והתורה הקפידה על צורתן, אבל שאר כלים שרי. אבל כעין מזבח הפנימי כתב דודאי אסור, וכן קתני **במכילתא** (שמות כ, כ). אמנם **המשך חכמה** (שמות שם) כתב, דבמזבח ליכא להאי איסורא, מדלא קתני ליה הכא. וכתב, דאולי הוא מה שמצינו שבני עבר הירדן עשו מזבח גדול למראה, כדכתיב **ביהושע** (כב, כט) ראו את תבנית מזבח ה' אשר עשו וגו', ונראה דפנחס הסכים עמהם, וכתב, דטעמא דמילתא, או מפני שגם במת יחיד טעון מזבח (עיין **זבחים** קח.), או משום דבני נח נצטוו בכך על ידי נח שבנה מזבח, או משום דלכית המטבחים דמי (עיין **זבחים** פח.).

י) **גמ', שם.** כתב **הקומץ המנחה** (על המנחת חינוך צה, ט), דאפשר, דהארון עם הכפורת הוי כלי אחד, ואי יעשה הארון בלא כפורת, לא יעבור באיסור זה. [אמנם עיין **בסוכה** (ה:)] דמשמע, דהכפורת הוי כלי בפני עצמו].

יא) **רש"י ד"ה בית תבנית היכל**, בארכו ורחבו כו'. וכן כתבו **תוס' יומא** (נד: ד"ה **כרובים**, (המתחיל בעמוד א')). והוכיחו כן, דאי לאו הכי, לא

דאסר דוקא באנדרטי וכו'. **והר"ן** (יח. מדפי הרי"ף) כתב דרש"י, נקיט לה לפום אוקימתא קמייתא **דלעיל** (מ:), דגור רבי מאיר כל הצלמים אטו מקומו, אבל לאוקימתא דרב יהודה אמר שמואל דמוקי לה באנדרטי ובעומדין על פתח מדינה, לא פליגי רבי מאיר ורבנן אי גזרינן שאר מקומות אטו אותו מקום, כמו שכתב **הר"ן לעיל** (שם יז: מדפי הרי"ף), אלא פליגי באותו מקום עצמו, אי חיישינן למיעוט אנשים שבאותו מקום שמקבל לה באלוה. ולפי זה אתיא מתניתין אפילו כרבי מאיר, וכמו שכתבו התוס'.

יט) **גמ', ורמינהי השוחט וכו'.** כתב **רש"י ד"ה שלשול**, בתוה"ד, אלמא אורחיהו למיפלחניהו, ומסתמא נמי נגזור דלמא פלחניהו. וביאר **הלחם סתרים** בדוחק, דקשיא לרש"י מאי פריך מהתם, שאני התם דשמעיניהו בפירוש דאמר דשוחט לשם הר ונהר, ותירץ, דמוכח דאורחיהו למיפלחניהו ובעינן למיגור.

כ) **רש"י ד"ה לשם הרים**, לשר הממונה על ההרים. כן איתא **בחולין** (מ:), ופירש **רש"י** (שם) **ד"ה דאמר**, דכיון דהר אינו נעשה עבודת כוכבים כדאמרינן **לקמן** (מה:), הלכך לשמן לא מיקרי זבחי מתים.

דף מג ע"א

א) **תוס' ד"ה רשב"ם גריס סר אפס**, כלומר אמרו לו וכו'. כתב **המהר"ם**, דלהאי פירושא לא יתיישב הא דקאמר בגמ', שטר והפיס את כל העולם, דמשמע שפירושו של אפס הוא לשון פיוס. וכתב, דאפשר שהרשב"ם לא גריס ליה בגמ', וגרס "סר אפס על שם יוסף והוא דנקיט וכו'".

ב) **גמ', פירש רשב"א כל שיש לו ציצין בין פרקיו מחוי רבי אסי בין פרקיו צואר.** **האגודה** גרס, רשב"ג אומר כל שיש לו ציצין בין פרקיו, רשב"א אומר בין פרקיו צואריו, והלכה כרשב"א. [אבל לגירסתינו רבי אסי לא פליג על רשב"א, דהא אמורא הוא, וכדמוכח נמי **בתוס' ד"ה הלכה**].

ג) **גמ', הלכה כר"ש בן אלעזר.** פירשו **התוס' ד"ה הלכה** בשם **הרשב"ם**, דהלכה כר"ש בן אלעזר אפילו אי משכחת תנא דפליג. וביאר **המהר"ם**, דהוקשה לו הלכה מכלל דפליגי, והא ליכא מאן דפליג עליה. **והמשנה למלך** (פ"ו מעכו"ם ה"ח) תמה עליו, דבכמה דוכתי פריך תלמודא הלכה מכלל דפליגי, ומוכח דלא אמרינן הלכה במקום דלא מצינו חולק. **והמצפה איתן** כתב, דעל כרחך צריך לומר, דהכא הוה קים ליה לר' חמא ברבי חנינא דאיכא תנא דפליג על ר' שמעון בן אלעזר, אף שאינו שנוי במשנה ובברייתא, ולכך הוצרך לפסוק כמותו.

ד) **גמ', וש"מ וכו' ושאינו יודע בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה אינו מבטל.** כתב **האור החיים** (בראשית לה, ב), דכמו דאין קטן יכול לבטל, הוא הדין אשה.

ה) **גמ', וש"מ עובד כוכבים מבטל בעל כורחו.** כתב **המרדכי** (תתלח) בשם **האבי העזרי**, דבכהאי גוונא לא בטל עד שיעשה מעשה בגופה, כיון דהוי בעל כורחו.

ו) **גמ', שם.** כתב **העונג יום טוב** (קמז) דמועיל ביטול באונס משום

(טז) בא"ד, שם. כתב הט"ז (יור"ד קמא סק"ז), דאין לתרץ דבפני אדם אין איסור אלא אם כן עשהו בצורה שלמה בכל אבריה נואמנם כן דעת הרא"ש (סימן ה) דצורת הראש בלא גוף שלם מותר, אבל בארבעה פנים אסור אפילו בצורת פנים לחוד, דמקושיית הגמרא "אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה תשתרי", משמע, דדינם שוה, ובהכרח דכל האיסור בדמות ד' פנים, הם בשלימותן בכל הגוף במדור השכינה. אבל המהרי"ט (ח"ב יור"ד סימן ל"ה, הובא בגליון מהרש"א שם סעיף ז) הוכיח מקושיית תוס', דפרצוף ראש של אדם לחודיה אסיר, דהא בד' פנים לא היה צורת אדם שלם, שהרי להם כנפים וכף רגליהם ככף רגל עגל, ומוכח דבתרוייהו אסור בצורת הפנים גרידא.

(יז) בסוה"ד, ומיהו אותם צורות אדם שצובעים בסדינים בצבעים וכן ברקמה מותרין כיון דאין להם פרצוף שלם אלא חצי פרצוף. מבואר בתוס' שפרצוף שלם אסור לצייר. וכן שיטת הראב"ד (בהשגות על הרמב"ם פ"ג מעבודה זרה ה"ז), דדוקא צורה שוקעת מותר, אבל שוה בשוה הוי כבולטת. וכן שיטת הריטב"א (עמוד ב'). אבל הרמב"ם (שם) מתיר גם בשוה בשוה. וכן שיטת תוס' ביומא (נד). ד"ה כרוכים. ועיין באות הבאה.

דף מג ע"ב

(יח) גמ', לא תעשון אתי לא תעשון אותי. ביאר הר"ן (יח: מדפי הרי"ף), דהיינו דמות שאני מתראה בו לנביאים. וכן ביאר בחידושי הריטב"א (ראש השנה כד:). והוסיף, דכן כתיב ביחזקאל (א, כו), "דמות כמראה אדם עליו מלמעלה". ורש"י על הרי"ף (שם) ד"ה אתי ביאר, דכתיב "כי בצלם אלוקים וגו'". וכן כתב החינוך (לט), ד"לא תעשון" דמיון אותה צורה, דהיינו גוף אדם שכתבתי עליה בתורתי "נעשה אדם בצלמנו". ורבינו יהונתן ביאר, ד"אותי" קאי על משה רבינו, דאמר לא תעשון אותי. והר"י אלמנדרי כתב, שיש מפרשים, לא תעשון אתי, לא תכוונו בלבבכם שיש לי דמות ותעשו כמותה.

(יט) גמ', כוכבים ומזלות. שיטת הט"ז (יור"ד קמא סק"ג), דאסור לעשות אפילו אחד מן המזלות. אבל הש"ך (שם סק"ל) כתב, על פי מה שכתב הרשב"א, (שור"ת ח"א, קסז), דמותר לעשות דמות אריה, אף שהוא מזל חודש אב, דכל האיסור אינו אלא לעשות כל הי"ב מזלות ביחד. וכן הוכיח המנחת חינוך (לט, ה), דאם לא כן יהיה אסור לעשות מאזניים שהוא מהמזלות, ומקרא מלא דמות לעשות מאזניים כדכתיב "מאזני צדק יהיה לכם".

(כ) תוס' ד"ה שאני, בתוה"ד, ויש שהיו רוצין להחמיר שלא להחתים וכו'. ביאר המהר"ם, דהיינו משום דאמירה לעובד כוכבים שבות, וכן שלא רצו לחגור אותם רצועות וכו', זהו משום חשדא. ומה שכתבו דיש לסמוך וכו', קאי אחגורות.

(כא) בא"ד, שמעמיד אותה דרב יהודה בצורת דרקון. כתב המהר"ם, דהא דלא מוקים לה בצורת חמה ולבנה דבהו נמי איכא חששא כדפריך הכא

יוכל שום אדם לעשות בית ושלחן וכלים, לפי שהיו במקדש, ואם כן בודאי לא אסרה תורה אלא כמותן ממש. עוד כתבו, דכיון דאפשר לעשות כמותן, מסתמא לא אסרה אלא כיוצא בהן, אבל משמשין שברקיע שאי אפשר לעשות כמותן, אסרה תורה לעשות דוגמתן, אף על פי שאין עושה כמדת ארכו ורחבו.

(יב) תוס' ד"ה אכסדרה, שהאולם היה פרוץ במלואו לרוח מזרחית וכו'. כתבו תוס' בראש השנה (כד). ד"ה אכסדרה, דהא דקתני אכסדרה תבנית אולם, היינו לפי שהיתה פתחו גדולה קרי ליה אכסדרה, אף שלא היה במלואה, דהוי ליה גיפופי ט"ו אמה מכאן וט"ו אמה מכאן. וכן כתב התוספות הרא"ש הכא, אלא דכתב, דהיה מ' אמה מכל צד, נוכן תמה הרש"ש שם, על תוס' שם. ובביאור דבריהם שם כתב בשו"ת חכם צבי (סימן ס), דבאמת כשאסרו לעשות אכסדרה תבנית אולם אינו אסור אלא אם עשוי כתבנית אולם ממש. והא דקרי ליה אכסדרה, אף דסתם אכסדרה שבש"ס אינו אלא ג' מחיצות, לפי שהיתה פתחו גדולה קרי ליה אכסדרה. אבל בשו"ת מהרי"ק (שורש עה) הבין, דכוונת תוס', דכיון דפתחו היה רחב מאד, היה ניכרת כאילו אין לו אלא ג' מחיצות, והוכיח מזה, דבמראית העין תליא מילתא. ולפי זה כתב, דמנורה בת שבע קנין לא יעשה, אף שמשנה בגבהה ממנורה שבמקדש, דאכתי דומה לשל מקדש. והוסיף, דאף דכתב רש"י בד"ה בית, דבעינן שיהיה כארכו ורחבו ממש, יש לומר דשאני בית דאי לא עביד ממש דוגמת מקדש לא מינכר כולי האי שיהיה תבנית מקדש. והוסיף, דאף אי נימא דרש"י פליג על תוס', ולית ליה האי דיוקא דאכסדרה נועיין אות יא שהבאנו שכדברי רש"י כתבו תוס' ביומא, מכל מקום מנורה שאני, דלא כתיב בה שיעורא בקרא.

(יג) בא"ד, שם. כתב החשק שלמה, דאף על פי דבבית שני לא היה פרוץ במלואו, כדתנן במדות (פ"ד משנה ז), וכמו שהבאנו באות הקודמת בשם תוס' בראש השנה, אפשר לומר, דבבית ראשון היה פרוץ כולו, דלא מצינו בקרא דהיה לו ד' מחיצות, וזה כוונת תוס' הכא, אבל תוס' בראש השנה סברי, דאינו אסור לעשות רק כמו אולם של בית שני כיון שנשתנה צורת ההיכל. וכתב, דנסתפק בזה בשו"ת בית אפרים (סימן י).

(יד) גמ', שפודין של ברזל היו וחופין בבעץ. ביאר התוספות רי"ד, דבעץ כשמכהה מראיתו, דומה לשל עץ, ולכן טעו דהוי של עץ.

(טו) תוס' ד"ה לא תעשון, בתוה"ד, וא"ת כיון דפרצוף אדם לחודיה אסור אמאי איצטריך לאסור דמות ארבעה פנים וכו'. הר"ן (יט. מדפי הרי"ף) וחידושי הריטב"א תירצו, דסלקא דעתין, דאף דצורת אדם אסירא, דמות ארבעה פנים בהדי הדדי שרי, דלאו צורת אדם היא. וכן תירצו תוס' בראש השנה (כד:). ד"ה לא. אבל הט"ז (יור"ד קמא סק"ז) כתב, דלפי זה, אם עשה צורת אדם עם פרצוף אחד או מהנהו ארבעה שרי, שאין כאן צורת אדם ולא צורת ארבעה פנים, והקשה, דמחידוש גדול כל כך לא היה לפוסקים לשתוק והיה להם להודיע שהוא מותר. ולכך פירש פירוש אחר.

הדרגת היוזמי

מסכת עבודה זרה דף מג - דף מד

יה תשרי - יט תשרי התשע"א

כשהוא משליך לים או אפילו לנהר אין צריך שחיקה, ולפי סברת תוס' לעיל (מג): ד"ה שוחק, אי אפשר לפרש כן אפילו אליבא דרבה.

(ב) בא"ד, והורגים אותם. ביאר הרש"ש, דהיינו המים.

(ג) תוס' ד"ה נחל, משמע אבל בשאר מקומות שחיקת כלי מתכות מגדל צמחים וכו'. הקשה המהר"ם, דאגופה דמתניתין (לעיל מג): הוי להו לאקשויי הכי, דקתני "אף הוא נעשה זבל", שמע מיניה דמגדל צמחים. ותירץ, דמתניתין היה אפשר לפרש דהכי קאמר, דאף הוא נעשה זבל ועפר ויסתפקו ממנו לשאר צרכים במקום עפר, ולא לצורך גידול צמחים, אבל השתא קשה שפיר.

(ד) גמ', כדמתרגם רב יוסף. כתב בחידושי הריטב"א (מגילה ג), דהא דאשכחן לרב יוסף דעסיק ומיירי בתרגום, משום דהוי סגי נהור ולא היה יכול ללמוד דברים שבכתב בעל פה, ולפיכך היה קורא הפסוקים בתרגום בעל פה. אבל תוס' בבא קמא (ג): ד"ה כדמתרגם דחו פירוש זה, דודאי הותר לו לומר פסוקים בעל פה, משום "עת לעשות לה' הפרו תורתך", אלא פירשו דהיה בקי בתרגום.

(ה) תוס' ד"ה כאן, בסוה"ד, ויש לומר דיש חילוק בין עבודת כוכבים של עץ לשל מתכת. ביאר היפה עינים, דדוקא בשל עץ נדון כנשבר מאליו, כיון דאין עתיד להחזירו, אבל של מתכת יכול להחזירו על ידי היתוך, והיכא דעתיד להחזירו לא מהני ביטול. ובשו"ת אבני נזר (קכב, כ) כתב, דאפשר גגם במתכות מותר נשתברה מאליה, היכא דנשתברה לשברי שברים.

(ו) גמ', אבן יקרה היתה בה ששוה כיכר דינר. ביאר המהרש"א (חדושי אגדות), דרצה לומר דהא דכתיב "ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה וגו'", הכי פירושו דלכך משקלה ככר זהב משום דאבן יקרה היתה בה, שהיה שוה כל כך.

(ז) גמ', מקום יש בראש שראוי להניח בו שתי תפילין. הקשה בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה א חלק ב סימן עה) לפי מה שאמרו המקובלים דתפילין של רש"י ור"ת שניהם אמת על פי סוד, ולכך כתבו, דמה שפסק בשולחן ערוך דלא יניח שני זוגות תפילין כי אם המפורסם בתורה וחסידות, היינו שניהם גם יחד. אם כן הכהנים הגדולים ומלכות בית דוד שהיו מפורסמים בתורה וחסידות, היאך הניחו שני זוגות תפילין יחד, הא אין מקום בראש רק להניח שני תפילין, והרי היה מונח הציץ או הכתר על הראש. ונשאר בצריך עיון. אמנם בשו"ת דברי חיים (מצאנו ח"ב סימן ו), כתב דהא דאמרין הכא דמקום יש בראש להניח בו שתי תפילין, היינו אפילו ברוחב. ואם כן יש לומר דהניחו התפילין שניהם ברוחב והציץ והכתר מעליהם. אבל עיין בשו"ת משנה הלכות (ח"ה ס"ח) שהביא משו"ת הרדב"ז (ח"ג תעח), דכתב דאין להניח ב' תפילין דרש"י ורבינו תם זה אצל זה, לפי שאין אחד מהם בין העינים. ועיין שם שהאריך.

(ח) גמ', שכל הראוי למלכות הולמתו וכו'. פירש רש"י ד"ה אר"י ורש"י ד"ה הולמתו, דיושבת בראשו יפה ומכוונת למדת ראשו. ותוס' ד"ה

ארבן גמליאל, משום דלאו אורחא לחתום בטבעת צורת חמה או לבנה. והביא שכן כתב המהרר"א שטיין בביאורו על הסמ"ג (לאוין יט).

(כב) גמ', ואיבעית אימא דפרקים הוא. פירש רש"י ד"ה דפרקים, דליכא חשדא. כתב בחידושי הריטב"א, דנראה מדבריו, דאכתי בעינן למאי דפרקינן לעיל דאחרים עשו לו, דאי לאו הכי אכתי איכא איסור עשייה. אמנם כתב בשם תוס', וכן כתב הראב"ד בשם הצרפתי, דבפרקים ליכא אפילו איסור עשייה. והוכיח הריטב"א כן, מהא דאיך איבעיא אימא בחדא גוונא מיירי, ובודאי דלתירוץ בתרא דלהתלמד שאני, מותר אפילו לעשות. אבל המאירי כתב, דאף לשינויא בתרא דלהתלמד, בעינן למאי דאמרין דאחרים עשו לו. אבל כתב, דנראה דברי האומרים דלתירוץ בתרא לא בעינן אחרים עשו לו, יותר מדבריו.

(כג) גמ', ואיבעית אימא להתלמד שאני וכו'. כתב בשו"ת החתם סופר (יור"ד קכח), דלא הותר דוקא לצורך לימוד תורה, אלא אף לצורך לימוד אומנות.

(כד) תוס' ד"ה שוחק, בתוה"ד, אלא לרב יוסף היכי ליעבוד וכו'. כתב המהרש"א, דגרסינן הכא ועוד דעל כרחק וכו'. וביאר, דקושייתם קמא הוי לרב יוסף, דעל כרחק הא דנקט ר' יוסי לים המלח, היינו משום דהתם זורק אפילו בעיניה, אבל בשאר מימות בעי שחיקה. עוד הקשו תוס', דלרבה נמי, לרבנן לא מהני שחיקה בשאר מימות. והקשה המהרש"א מאי טעמא דרב יוסף דאי אפשר לשחוק לשאר מימות אליבא דר' יוסי וכי גרע מזורה לרוח. ותירץ (בפסחים כח). על פי תוס' שם ד"ה ע"ז) דבשאר מימות איכא למיחש שהמים יוליכו אותו למקום אחד בצידי הנהר, מה שאין כן בשוחק וזורה לרוח שאינו בא למקום אחד.

(כה) בסוה"ד, וי"ל דישחוק ויזרה במקום שאינו מגדל צמחים. התוספות הרא"ש (פסחים כח). הוסיף, או יקברנה תחת הקרקע בעומק שלא יעלם המחרישה. ומשמע שיקברנה כמות שהיא. אבל התוספות רבינו פרץ (שם) כתב, דשוחקין אותה ואחר כך קוברין אותה. וכן מוכח ברמב"ן על התורה (בראשית לה, ד), דלא מהני לקבור עבודה זרה כמות שהיא. [ולכאורה משמע קצת בדבריו, דאף לשוחקה ולקבורה לא מהני].

(כו) גמ', אמר להם רבי יוסי והלא כבר נאמר ואת חטאתכם וכו'. הקשו תוס' בחולין (פח): ד"ה אלא, מאי פריך, הא שאני התם דבמדבר הו', ומה שזורעין בו אינו מצמיח. ותירצו, דשמא כשבאו שם ישראל היה מצמיח. (עיין מדרש רבה חקת). והקשה הרש"ש (שם), אם כן מה התלוננו ואמרו "לא מקום זרע". ותירץ, דתלונתם היתה על אשר לא מצאוהו זרע בביאתם, כי הם לא יוכלו לזרוע בעת בואם, כי על פי ה' נסעו, וכן לא יתמהמהו שמה עד יגיע זמן קציר ויהיה יגיעם לריק.

דף מד ע"א

(א) רש"י ד"ה הרי, בתוה"ד, והאי דלא השליכו לים שלם וכו'. כתב המהר"ם (לעיל מג), דלא אסיק אדעתיה פלוגתא דרבה ורב יוסף בפסחים (כה), וסבר דלא צריך שחיקה אלא כשהוא זורה לרוח, אבל

מהנה מותר. הקשה **המשנה למלך** (פ"ז מעבודת כוכבים הי"ז), דרבינו תם גופיה **בתוס' לעיל** (שם) **ד"ה אבל**, סבירא ליה, דהא דלריש לקיש שכרו מותר, היינו דוקא התם דהוי בזיון לעבודת כוכבים, כדפירש שם. ותירץ, דקושייתו לשיטת **רש"י** (שם) **ד"ה מהנה**, דאפילו קונה סחורה של הכומרים ואינו דרך בזיון, שרי.

טו גמ', אמר רבי יוחנן **בכל מקום מותר להרהר וכו'**. כתב הפסקי רי"ד (**זבחים קב.**), ד"בכל מקום" אתי לאתווי מהלך במבואות המטונפות, וכשיטתו נמי **בברכות** (כד:).

טז גמ', **חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא**. כתב התרומת הרשן (ח"א, מא), דמכל מקום מותר ליכנס לשם מתוך הלכה שאינה פסוקה, ולא חיישינן שיהרהר בהם שם. וכן הוכיח **מרש"י קידושין** (לג.) **ד"ה לאונסיה שאני**. וכתב, דלא דמי להא דאמרין **בברכות** (לא.), דאין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה, דהתם אף אם יכריח מחשבת ליבו לסלק עיון ההלכה, ההיא גופא טירדא היא לו. עיין עוד שם.

דף מה ע"א

א מתני', **הנכרים העובדים את ההרים וכו'**. כתב בתוספות ר"י **מבירינא**, דהוא הדין ישראל, אלא לישנא דקרא נקט (דברים יב, ב), "אשר עבדו שם הגוים את אלהיהם על ההרים".

ב מתני', **הן מותרין וכו'**. שיטת **רש"י ד"ה ומה**, דמחובר לא הוי עבודה זרה, ולכך אין תקרובת למחובר. ושיטת **רבינו תם בתוס' ד"ה אלהיהם**, דמחובר הוי עבודה זרה ותקרובתה אסורה. ושיטת **תוס' בחולין** (מ.) **ד"ה הא**, כשיטת רבינו תם דחל על מחובר שם עבודה זרה, ומכל מקום כתבו, דתקרובת מחובר מותר, כיון דילפינן ממשמשין דמחובר, דאמרין **לקמן** (גא:), דמותרים בהנאה. ו**בתוספות ר"י מבירינא** כתב בדעת רבינו תם גופא, דתקרובת מחובר מותר, וביאר, דהואיל ומיקל הכתוב על המחובר, שמע מינה שאינו אלהות גמור, ולכך יש להתיר תקרובת. ו**בחיודושי הרמב"ן** (**חולין** שם) כתב, דכל שהוא עצמו אינו נאסר, אף התקרובת לא נאסר, דכתיב "ויאכלו זבחי מתים", מה מת אסור בהנאה, אף תקרובת עבודה זרה במחובר לא נאסר.

ג מתני', **שם**. כתבו **תוס' לקמן** (נב.) **ד"ה תנהו**, דמשמשי מחובר נאסרין בהנאה. אבל **תוס' בחולין** (מ.) **ד"ה הא** כתבו, דמשמשי מחובר מותרין בהנאה.

ד רש"י ד"ה הן מותרין, **בתוה"ד**, דמחובר לא מתסר כדנפקא לן מאלהיהם וכו'. אבל **בחיודושי הראב"ד** כתב, דלתנא קמא גמרינן לה מדכתיב "לא תחמוד כסף וזהב עליהם", ולא ההרים והגבעות עצמם.

ה תוס' ד"ה אלהיהם, **בתוה"ד**, והקשה ר"ת לפירוש זה וכו', א"כ אמאי יענשו עובדיהם בסייף הא אין זה עובד אלהים אחרים. **בתוספות ר"י מפאריש** כתב בסברת **רש"י**, דמכל מקום הוא כפר בעיקר. ועיין **בחזון איש** (יור"ד ב, כא) דכתב, דהעובד דבר שאינו קיים כלל, דינו כמין ולא כעובד עבודה זרה.

שהייה פירשו, דהיה נס, דהראש לא עגול ממש והיא היתה עגולה ממש, ואף על פי כן היתה מכוונת ומיושבת בראשו. ו**רש"י בסנהדרין** (כא:), **ד"ה שבקש** פירש, שהיה בה שרביט באמצעה, ורק מי שהיה לו חריץ בראשו היה הולמו.

דף מד ע"ב

ט מתני', **שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי**. כתב **המרדכי** (תתלט), דאף דקתני **בפרקי דרבי אליעזר** (פרק כט) שאסור לרוחץ עם הגוי, מכל מקום היכא דישאל נכנס קודם ושוב נכנס העובד כוכבים עם העבודת כוכבים מותר, שהוא בא בגבולו. עוד כתב, דאם הרחיק ד' אמות שרי, ולא אמרין כל הבית כד' אמות.

י מתני', **אפרודיטי**. כתב **הרמב"ם בפירוש המשניות**, דאפרודיטי הוא כוכב נוגה, והיו עובדין אותו, והיה באותו מרחץ צורת נוגה.

יא מתני', **אמר לו אני לא באתי בגבולה וכו'**. הקשה **הטורי אבן** (**חגיגה יג**. צויין **בגליון הש"ס**), הא אסור ללמד תורה לעובד כוכבים כדאמרין **בחגיגה** (שם). ותירץ, דכיון דלא הוי אלא איסור דרבנן, לא אסרו דרך ארעי, היכא דיש בו דרכי שלום. אלא דהקשה, דאית ביה איסור דאורייתא משום "לפני עור", דגוי העוסק בתורה חייב מיתה כדאמרין **בסנהדרין** (נט.). ותירץ, אליבא מאן דאמר התם, דהא דחייב מיתה הוי משום לתא דגזל, ואם כן היכא דישאל מוסר לו ומלמדו ברצונו תו ליכא משום גזל. עיין שם עוד. אבל **השפת אמת** (שם) הקשה עליו, דהתורה שייכת לכל כלל ישראל, ואכתי הוי גזל. ולכך פירש, דדוקא למסור להם דברי תורה אסור, אבל כשהעובד כוכבים יודע הפסוק וטועה בו, מותר לפרש לו, כדי שלא יחשוב אותנו כעוברין על מה שכתוב בתורה.

יב מתני', **אין אומרין נעשה וכו'**. פירש **רש"י ד"ה ועוד**, דהוי תשובה אחרת. וכתב **בחיודושי הריטב"א**, דהא דלא קתני להדיא דבר אחר כדלקמיה, לפי ששניהם בענין אחד. ו**ברי"ף** (יט: מדפי הרי"ף) הגירסא **ועוד**. אבל **התוספות רי"ד** הקשה אהאי פירושא, דמנלן דמרחץ קדם. ועוד, אפילו אם קדם, אינה גוזלת את הרבים, שבחצר עבודה זרה נעשית. ולכך פירש, דהוי טעם אחד, שמפרש היאך לא באתי בגבולה והיא באת בגבולי, שאילו היו עושין המרחץ נוי לאפרודיטי, הייתי בא בגבולה, אבל עכשיו שהיא נעשית נוי למרחץ היא באה בגבולי.

יג גמ', **והיכי עביד הכי והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן בכל מקום מותר להרהר חוץ מבית המרחץ**. כתב **המהרש"א**, דמהא, דאמר ליה "אין משיבין במרחץ" לא בעי למפרך, דהיה אפשר לפרש דלאו משום איסור דברי תורה נגעו בה, אלא משום דאין פנאי לאדם להשיב במרחץ. ו**המהר"ם** תירץ, דמכח מתניתין הוי מצי למימר דלהשיב בקצרה בלי טעם מותר, דהוי רק כהרהור בדברי תורה, ולכך פריך מרבה בר בר חנה דאסר אפילו הרהור.

יד תוס' ד"ה נהנין, **בתוה"ד**, ולא נהירא לר"ת וכו', ועוד דאי בשכר אסור ומטעם שמרויח לעבודת כוכבים תקשי מהכא למ"ד לעיל (יג.)

דעבודה זרה של נכרי אסורה מיד כשעשאה, אבל לר' ישמעאל דסבירא ליה דאינה אסורה עד שתיעבד, חשיב כאילן שנטעו ולבסוף עבדו ומותר. אבל בחידושי הר"ן כתב, דאתיא אף לר' ישמעאל, דכיון דנטעו מתחילה לשם עבודה זרה, עדיף טפי מנטעו ולבסוף עבדו. והתוספות הרא"ש (לקמן מח.) כתב, דאף ר' ישמעאל מודה דאשירה נאסרת מיד קודם שתיעבד, דכתיב "ואשריהם תשרפון באש".

(יב) תוס' ד"ה והכא, בתוה"ד, חדא דכי קאמר וכו', אמאי לא קאמר לאילן שנטעו אילן ולא גרעין. תירץ הרא"מ הרוויץ, דרש"י לא אסר אלא תוספתו ולא עיקרו, ובקרא ד"תשרפון" מבואר, דכל האילן אסור. והתוס' רא"ש הקשה על רש"י, דנוקי לקרא ד"ואשריהם תגדעון" בנטעו אילן.

(יג) בא"ד, לכן נראה לפרש דודאי כשנטעו גרעין לכ"ע שרי. כתב החזון איש (יור"ד ס' סק"ג), דאפשר, דהיינו דוקא בנטעו לבסוף עבדו, אבל בנטעו מתחלה לכך, חשיב תפיסת יד אדם, ואסור. וכן מפורש בתוספות רי"ד, דנקט כדעת תוס', וסיים דאם נטע אגוז – גרעין מתחילה לשם עבודה זרה, אף תנא קמא מודה דאסור.

(יד) רש"י ד"ה ר' יוסי ב"ר יהודה, מדקאמר וכו'. בתוספות ר"י מבירינא הביא לפרש בשם רבו, דמדקתני רבי יוסי ב"ר יהודה אומר, מכלל דרבנן פליגי עליה, וסברי, אילן נטעו ולבסוף עבדו מותר, ואיהו סבר דאסור.

(טו) גמ', דתני רב יוסף ונתצתם את מזבחתם והנח ושרבתם וכו'. הקשו בתוספות ר"י מפאריש ור"י מבירינא, אמאי איצטריך למכתב גבי מצבה ומזבחות ואשירה. וכתבו, דשמא יש בהן שום צריכותא.

(טז) רש"י ד"ה והנח, מדלא כתב ישרוף. אבל בחידושי הריטב"א כתב, דאין לפרש הנח לגמרי, דאם כן אתו ביה לידי תקלה, אלא הכי קאמר, הנח מלשרש או לעקור ולנתון העיקרין והיסודות עד שתכבש.

(יז) גמ', לכנות לה שם. כתב בחידושי הריטב"א (לקמן מו.), דכל שכן שאסור להזכיר הקדשים של הנוצרים, כדרך שמזכירים הם, בלשון קדושה.

(ו) תוס' ד"ה אמר ר"ע, בתוה"ד, ונראה דתלמיד חבר היה לו ר' יוסי לר"ע ורך ממנו בשנים היה. היבין שמועה (כלל ש) היבין בכוונתם, שרבי עקיבא היה רך בשנים יותר מרבי יוסי הגלילי.

(ז) תוס' ד"ה מכל מקום, בירושלמי פריך מבית הבחירה. כתב המרחשת (בקונטרס שמן המשחה אות ו-ח), דמוכח מהירושלמי, דאי מחובר נאסר לגבוה, אף משמשי עבודה זרה אסורין לגבוה, דלא קתני במתניתין דעובדים כל הר גבוה אלא קתני דדע שיש שם עבודת כוכבים.

(ח) בסוה"ד, ומסיק ע"פ נביא נבנה שם. ביאר בחידושי הרמב"ן (לקמן מו:), דכך נאמר להם מפיו, שמעולם לא היתה בו עבודה זרה. ובשו"ת עמודי אור (קטז, כב) ביאר, שהנביא העיד שהוא המקום ששכן עליו הכבוד אצל אברהם, וכיון שכבר הקדישו אברהם לשמים וגם ירושלים לא נחלקה לשבטים, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו. וכעין זה כתב בחידושי החתם סופר בשם רבי נתן אדלר. והפני משה (פ"ג ה"ה) ביאר, דאף שבאמת עבדו את הר המוריה, מכל מקום התיר להם הקדוש ברוך הוא על פי נביא לבנות שם את בית המקדש.

(ט) תוס' ד"ה תנא, בתוה"ד, ור' יוסי הגלילי סבר דחשבינא ליה למחובר וכו'. כתב התוספות הרא"ש, דאף דתלוש ולבסוף חיברו דינו כתלוש, מכל מקום כיון דנעבד אגב ההר, לא חמור מן העיקר.

דף מה ע"ב

(י) גמ', והכא באילן שנטעו ולבסוף עבדו קמיפלגי וכו'. שיטת רש"י ד"ה אילן, ורש"י לקמן (מו.) ד"ה ומאילן, דהיכא שנטעו אילן, אף רבנן מודו דאסור. ומשמע מדבריו, דנאסר מדין תפיסת יד אדם. וכן איתא בתוספות הרא"ש (שם). אבל התוספות רי"ד, והמאירי, ובריא"ז (בשלטי הגיבורים כ: מדפי הרי"ף) כתבו, דהוא משום דהוי כתלוש.

(יא) גמ', שם. כתב בחידושי הרמב"ן, דהא דאילן שנטעו מתחילה לשם עבודה זרה אסור, היינו אליבא דרבי עקיבא לקמן (נא:), דסבירא ליה

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היוממי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היוממי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"ב פט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

<http://www.shtaygen.co.il/?CategoryID=1124>